

УДК 007:304.659

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВІД ІНДУСТРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ДО ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ СПОЖИВАННЯ

Анжела Лященко

*Дніпропетровський національний університет ім.О.Гончара
пр.Гагаріна 72, 49010, Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: fszmk2005@ukr.net*

У статті аналізується сутність трансформації соціальних комунікацій в умовах інформаційного суспільства, які стають стрижнем віртуального світу споживання.

Ключові слова: інформаційне суспільство, соціальні комунікації, інформація, Інтернет

Інформація у наш час стає одним з найважливіших ресурсів суспільства поряд з матеріальними, енергетичними та людськими. Більше того, саме інформаційні ресурси багаторазово збільшують ефективність та потенціал використання усіх інших, і особливо помітно людських. Як лапідарно сформульовано в проспекті «Програми політики в сфері інформаційних ресурсів», що розроблялась в 90-рр. минулого століття вченими Гарвардського університету: «Без матеріалів ніщо не існує, без енергії ніщо не відбувається, без інформації ніщо не має сенсу».

Концепція того, що сьогодні прийнято називати «інформаційним суспільством» розроблялась західними дослідниками, а сам термін практично одночасно ввели в науковий обіг США і Японії Ф. Махлуп та Т. Умекао. Контури майбутнього суспільства вимальовувались головним чином у зв'язку з удосконаленням засобів розповсюдження та забезпечення доступу до інформації, зокрема, його технологічним, економічним, інфраструктурним аспектам. Саме ж «інформаційне суспільство» тлумачилось як таке, в якому завдяки комп'ютеризації людям полегшується доступ до джерел інформації, а за рахунок автоматизації вони будуть позбавлені від рутинної роботи, а сам продукт виробництва стане більш «інформаційно ємким», тобто в його вартості збільшиться частка інновацій, дизайну, маркетингу.

Таким чином перехід до інформаційного суспільства виглядає як закономірний підсумок об'єднання двох процесів, що до цього паралельно розвивались протягом всієї історії людства: постійного зростання ролі та збільшення обсягів інформації, необхідного для забезпечення життєдіяльності суспільства, і процес розвитку та удосконалення технологій накопичення та розповсюдження інформації. В результаті саме «виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального перетворилось на рушійну силу

формування і розвитку суспільства»[8, 64].

Мета дослідження проаналізувати особливості та парадокси утвердження соціальних комунікацій в умовах інформаційного суспільства

Здавалося б ще зовсім недавно економіка ґрунтувалась на серйозних матеріальних засадах, мала чітке визначення у часі і просторі. Сьогодні продукти втратили свою чітку визначеність та національну приналежність. Товари можуть вироблятися у будь-якій точці земної кулі при надходженні інтелектуального та фінансового капіталів з будь-якого джерела, а далі у найнесподіваніших спогляданнях можуть з'явитись знову же таки у будь-якому куточку світу для задоволення відповідних потреб. Торгівля в кінці ХХ століття в основному здійснюється не за її класичною формулою – від продавців в одній країні до покупців в іншій, а між суб'єктами, що об'єднані спільною структурою (доволі часто транснаціональною), яка і здійснює регулярні трансграничні торгові операції.

Таким чином інформація вже насправді набуває матеріального вигляду, і оволодіння нею визначає віднині пріоритети у будь-якій сфері діяльності. І вже ніхто не дивується появі таких економічних напрямків як електронна економіка, електронна держава, інформаційна безпека чи індустрія знань.

Однак у такому вигляді у поняття «інформаційне суспільство» є один суттєвий недолік – воно недостатньо зорієнтоване на аналіз соціальної структури суспільства. Цей недолік до певної міри усуває концепція «мережевого суспільства» («віртуального суспільства»), висунута американським теоретиком М. Кастельсом.

М. Кастельс розглядає таким чином соціальну структуру, що формується у глобальному масштабі, як суспільство, «найважливішою рисою якого є навіть не домінування інформації чи знання, а зміна у напрямках їх використання, у результаті чого головної ролі у житті людей набувають глобальні, «мережеві» структури, що витісняють колишні форми особистісної та матеріальної залежності» [4,93].

У суспільстві інформаційної ери домінуючі функції і процеси все у більшій мірі виявляються організованими за принципом мереж. На зміну відносно жорстким і вертикально зорієнтованим структурам минулого приходять гнучкі і горизонтально зорієнтовані мережі, через які власне і здійснюється обмін ресурсами, політичний процес і таке інше. Звідси висновок: саме мережі складають нову соціальну міфологію сучасних співтовариств, а розповсюдження «мережевого» мислення у значній мірі позначається на повсякденному житті кожної людини.

Вказуючи на ці зміни, російський вчений А.І. Неклеса підкреслює, що на планеті сформувалась транснаціональна культура, запущені оригінальні механізми розвитку, виникла віртуальна – фінансова, цифрова економіка (скоріше хрематистика у колишньому тлумаченні), яка все більше віддаляється від історично відомої механіки буржуазного («капіталістичного») укладу. І, насамперед головне: в ускладненій та модифікованій системі влади доступ до неї отримує генерація «людей повітря», тісно пов'язана з постіндустріальним (нематеріальним, ефірним) виробництвом [7].

Всесвітня комп'ютерна мережа, що утверджує інформацію як мету і засіб існування суспільства і завдяки цьому проникає у всі його сфери, перетворюється на головну його структуру. Необхідно зазначити, що мережевий принцип існування соціальної організації існував і раніше. Але він не мав такого могутнього технологічного оформлення. В сучасних умовах зміцнений всесвітньою комп'ютерною мережею, цей принцип починає творити новий соціальний простір-час, тобто починає впливати на фундаментальні підвалини соціального буття. Замість колишнього «простору місць» утверджується «простір потоків», а замість часу, що чітко розділений за поясами, приходить «позачасовий час»[7,70].

М.Маклюен розглядав сучасний соціокультурний простір як такий, в якому об'єднуються «всі часи і простори одразу»[5,25] Цей вислів по-різному тлумачать інші науковці. У М.Кастельса використовується словосполучення «безчасовий час», за допомогою якого він намагається по особливому відзначити той факт, що віднині минуле, сучасне і майбутнє не зв'язані послідовністю, що вони практично злились воедино. Відбувається надзвичайне «стиснення» соціального часу (відомий вислів – «час – це гроші») чітко фіксує цей соціальний процес) аж до його анігіляції.

При цьому відбувається певне зміщення устремлінь та підміна цінностей: прямування до трансценденції ринкового побуту, до світу духовного використовується як стимул для колонізації ринком нової сфери-світу інформаційного, сценарного, віртуального. Людина отримувала ілюзорну компенсацію за суб'єктивно неочевидну відмову від своїх природних прав. Інакше кажучи, дефіцит просторості буття і той факт, що ринок не є всеохопним, були використані саме для розширення кордонів «Рах Осепотісана» за рахунок експлуатації потягу до іншого, освоєння багатопланових «повітряних просторів» цифрового космосу. І, як наслідок, наголошує А.І. Неклеса, відбувається « послідовна трансформація громадянського суспільства у світ масового споживання [].

Російський фахівець Д.В. Іванов, відповідаючи на запитання, чому основним феноменом Комп'ютерної революції став Інтернет, а не, наприклад, гігантські електронні банки даних чи штучний інтелект, приходить до парадоксального, на перший погляд, висновку: «В Інтернеті не створюється жодне знання, проте він безмежно розширює можливості здійснення комунікації» [3,37].

Можливо, науковець і не зовсім точний, адже справді безкінечна інформація, яка накопичується у банках даних Всесвітньої Мережі, рано чи пізно сама по собі може надати нову якість викладеним в ній знанням, проте не можна не визнати, що він має рацію, коли вказує на фундаментальну обмеженість нинішнього етапу розвитку Інтернету. Мережа справді механічно передає інформацію, та сама поки що не здатна продукувати її. У цьому сенсі Комп'ютерна революція - це лише один з факторів сучасних суспільних змін, а мережева організація суспільства- альтернативна, але не єдина можливість для подальшого розвитку соціуму.

Про віртуалізацію стосовно суспільства можна говорити у тій мірі, в якій воно стає схожим на віртуальну реальність, тобто може бути описане за допомогою тих же параметрів. Віртуалізація у цьому випадку – це будь-яке

заміщення реальності її симуляцією («симулякрами», за термінологією Ж.Бодрійяра [1,23], образом (і не обов'язково за допомогою комп'ютера, але обов'язково виходячи з логіки віртуальної реальності). Подібну логіку можна спостерігати і там, де комп'ютерна техніка безпосередньо не використовується. Наприклад, віртуальною економікою можна назвати і ту, в якій господарчі операції проводяться, головним чином, через мережу Інтернет, і ті, в яких спекуляції на фондовій біржі переважають матеріальне виробництво. Теж саме можна сказати і про інші сфери. До віртуальної політики можна буде віднести не лише ту, де боротьба за владу ведеться за допомогою агітації, розміщеної на web-сторінках чи оприлюдненій під час Інтернет-конференцій, а й таку, де домінують рекламні акції в телестудії чи на концертному майданчику.

Вже згадуваний Ж.Бодрійяр та інші західні теоретики (М.Паетау, А.Бюль, А.Крокер, М.Вейнштейн) вважають що визначення соціальних феноменів через поняття віртуальності повинно мати місце тоді, коли конкуренція образів підміняє конкуренцію інституціонально визначених дій – економічних, політичних та інших. Соціальний зміст віртуалізації полягає в тому, що симуляція інституціонального ладу суспільства в цьому випадку стає первинною відносно змісту технічного. Іншими словами, не суцільна комп'ютеризація життя віртуалізує суспільство, а віртуалізація суспільства комп'ютеризує життя.

Саме тому розповсюдження технологій віртуальної реальності російський дослідник Д. Іванов дотепно назвав «кіберпротезуванням», яке породжується бажанням компенсувати за допомогою комп'ютерних симуляцій відсутність справжньої соціальної реальності [3,374].

У зв'язку з цим особливої уваги набуває спостереження видатного німецького теоретика М.Вебера, який одним з парадоксів еволюції суспільства вважав появу двох видів самоідентифікації особистості: індивідуацію та індивідуальність. Суспільство, що ще на порубіжжі XVIII - XIX століть стало «атомарним», тобто розпалося на певну сукупність індивідів, продовжує тримати в полі зору кожну окрему людину, створюючи її особистий потужний список. Це і є індивідуація – відмінності однієї людини від інших за формальними, поверхніми ознаками.

Індивідуальність – а саме їй, на думку аналітика, загрожує зміцнення соціальної організації та суспільний моніторинг, що супроводжує це зміцнення, - це здатність розпоряджатись власною долею, поводити себе незалежно, контролювати течію власного життя [2, 415].

Інтернет, який став середовищем розвитку віртуальних спільнот, альтернативних реальному суспільству, загрожує людині втратою індивідуальності, точніше підміною реальної особистості сконструйованою та трансформованою віртуальною особистістю. Спілкування через Інтернет для багатьох якраз приваблює своїм знеособлюванням, що і призводить до часто незворотної трансформації особистості як неповторної індивідуальної характеристики і особистості як соціо-культурного феномену. Такі особливості як стабільна самоідентифікація, індивідуальний стиль реалізації соціальних ролей («творча індивідуальність») активними користувачами Інтернету

практично втрачаються. Хочуть вони того чи ні, але в процесі віртуального спілкування ними формується розмита нечітка ідентичність. Іншими словами, віртуалізуються не лише суспільні відносини, але й особистості, з яких складається соціум [2, 412].

Однак ця здавалось би найширша участь громадян у вирішенні всього кола соціальних та політичних питань, що постають перед суспільством, зміщує акценти з базових компонентів політичної практики (ідеології, організації, громадської думки) на технологію, яка забезпечує реалізацію майже методології анархічного гасла «можна все».

Висновки

На думку французького дослідника А.Турена, «соціальне» зникає в новітніх технологіях комунікації як у «чорних дірах», а суспільство на часі виглядає не як «інституціонально врегульоване ціле», а як арена «конфліктів, які виникають через розподіл символічних благ»[9,23]

Як справедливо зазначає Б.Марков, основною проблемою Інтернету є не акумуляція, а селекція, бо ця комунікація не об'єднує, а лише сегментує і диференціює. І справа навіть не в тому, що під час такого спілкування втрачаються суттєві елементи відкритої комунікації «обличчям до обличчя» (наприклад, невербальна інформація). Чужа аргументація вимагає осмислення і перевірки, на це бракує часу. Питання, відповіді, коментарі йдуть синхронно, єдиним потоком, не залишаючи можливості для формування власної думки. Крім того таку розмову можна без зайвих пояснень перервати у будь-який момент, уникаючи відповідальності за те, що було оприлюднене [6,467-477].

Інтернет зовсім не ліквідує ієрархію, Як це може здатись при першому з ним знайомстві. Але якщо придивитись уважніше, то виявиться, що допускає і провокує перетворення глобальної комп'ютерної мережі Інтернет в засіб – середовище громадсько-політичної діяльності та боротьби.

1. Бодрійяр Ж. Симулякри і симуляція / Пер. з франц. В.Ховхуна/ Ж.Бодрійяр. – К.: Основи, 2004. – 278с.

2. Вебер М. Избранное. Образ общества.: Пер. с нем. / М.Вебер. – М.: Юрист, 1994. – 704 с. - Серия «Лики культуры».

3. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность/Д.Иванов//Информационное общество:Сборник. – М.:ООО «Издательство АСТ», 2004. – с.355 – 427. – Серия : Philosophy.

4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура/пер. с англ. Под научн.ред. О.И. Шкаратона/М.Кастельс.-М.:ГУВШЭ, 2000-820с.

5. Маклуэн М. С появлением спутника планета стала глобальным театром /М.Маклуэн//Кентавр. – 1994. – N. 3– С.25 – 49.

6. Марков Б. Человек в эпоху масс- медиа/Б.Марков// Информационное общество: Сборник. – М.:ООО «Издательство АСТ», 2004, - с.452 – 507. – Серия :Philosophy.

7. Неклесса А.И. «Люди Воздуха, или Кто строит мир?»/ А.И. Неклесса. : <http://www.intelros.org/books/ludivozd.htm>
8. Masuda Y. The Information Society as Posindustrial Society / Y.Masuda. – Walsh: World Future Soc., 1983. – 248p.
9. Touraine A. The waning sociological image of social life/ A/Touraine // International journal of corporative sociology. – P. – 1984. - №1 – P.14-33

SOCIAL COMMUNICATION IN THE INFORMATION SOCIETY: FROM INDUSTRIAL DEVICES TO THE VIRTUAL WORLD CONSUMPTION

Anzhela Liashchenko

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
Gagarina Avenue 72, 49010, Dnipropetrovsk, Ukraine
e-mail: fszmk2005@ukr.net*

This article analyzes the nature of the transformation of social communication in the information society, which are the core of the virtual world consumption.

Keywords: information society, social communication, information, internet

СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: ОТ ИНДУСТРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА ДО ВИРТУАЛЬНОГО МИРА ПОТРЕБЛЕНИЯ

Анжела Лященко

*Днепропетровский национальный университет им.О.Гончара
пр.Гагарина 72, 49010, Днепропетровск, Украина
e-mail: fszmk2005@ukr.net*

В статье анализируется сущность трансформаций социальных коммуникаций в условиях информационного общества, которые превращаются в основу виртуального мира потребления.

Ключевые слова: информационное общество, социальные коммуникации, информация, Интернет.

*Стаття надійшла до редколегії 23.12.12
Прийнята до друку 10.01.13*